

lelkipásztorokra van szükség, mert a legtöbb gyülekezetben nincs és nem is lesz kántor. Nagyobb súlyt fektessenek a teológián az énektanításra, akkor a gyülekezeti éneklés színvonala is fog emelkedni.” Ezt még azzal lehetne kiegészíteni, hogy a zene szempontjából fontos a vallástanárok szerepe is, hiszen ők foglalkoznak a gyermekek lelki nevelésével, és a hittanórákon egyházi énekeket is tanítanak. A konfirmáció után viszont már kevesebb alkalom van énektanulásra. Kodály örökérvényű intése szerint az iskoláskorban elmulasztottakat később már nem lehet pótolni.

Édes Árpád

A felvidéki reformátusság egyházzeneje

Egyházzenei helyzetünk megértéséhez fontos, hogy egyházi és politikai helyzetünket

Édes Árpád somorjai református lelkész
helyére téve, tisztán lássuk. Tudniillik az az egyház, amely ma mint Szlovákiai Református Keresztyén Egyház ismert, az előző századokban nem képzett önálló területi vagy egyházszerkezeti egységet, hanem a ma is létező, anyaországi egyházkerületek és egyházmegyék szerves részeként működött. Csupán a sokat vitatott trianoni döntés után állt elő az a helyzet, hogy mint önállóságra kényszerült egyháztestnek kellett önmagát megfogalmaznia. Mint ahogy az az éneklésben is megmutatkozott, az anyaországhoz kötődő „idegszálakat és vérkeringést” nem lehetett felszámolni. Immár több mint 80 éves önálló léte élniakarását megmutatta, de liturgiája és éneklése is híven igazolja anyaországi kötődését (lásd az egyházunkban egyedül elfogadott és használt Ravasz-féle liturgiát).

Önálló létünk során egyetlen önálló szerkesztésű énekeskönyvünk volt. Kiadását az 1923-as Törvényhozó Zsinat határozta el, megbízva egyúttal Pálóczi-Czinke István püspököt a könyv szerkesztésével. 1925-ben látott napvilágot ez az énekeskönyv. Háromszáz énekéből 64 zsoltár, 223 dicséret és 13 ún. hozsánnaének. Önállósága mellett is egyértelmű a rokonsága —mind tartalmában, mind szellemében— a Fejes István-féle próbaénekeskönyvvvel és a századelő énekeskönyv-reformájával. (Lásd Csomasz Tóth Kálmán: *A református gyülekezeti éneklés*. 197.) Gyülekezeteinkben ez az énekeskönyv volt használatban mindaddig, míg 1952-ben fel nem váltotta a ma is használt ó-új énekeskönyv. Érdekesége, hogy míg Magyarországon 1948-ban csupán mint próbaénekeskönyv jelent meg, addig nálunk az 1951. december 5-i zsinat elfogadta használatra, és 1952-ben mint hivatalos énekeskönyv meg is jelent. A valósághoz az is hozzátartozik, hogy helyenként még évekig vele párhuzamosan használták a régít.

Az egyházzene főbb jellemzői

Szerepe a liturgiában. Nagy vonalakban megegyezik a magyarországi református egyházban tapasztalható helyzettel. Általánosan megállapítható, hogy liturgiánkban az éneklésnek inkább csak járulékos szerepe van, s csak mint közös gyülekezeti ének fordul elő. Az énekelt liturgia és más rezponzórikus formák ismeretlenek igehirdetés-központú istentiszteletünkben. A gyülekezet egységét kifejezendő, az „egy szívvel és egy szájjal” való Isten-dicséret eszköze ez a fajta éneklés, amelyből eleink közmondásosan bő torokkal vették ki részüket. Az új nemzedéket illetően viszont —úgy gondolom— megalapozott félelmeim vannak ezzel kapcsolatban.

A használatos énekeskönyvek. Gyülekezeteinkben az egyetlen elfogadott és használt énekeskönyv a Magyarországon is forgalomban lévő ún. 1948-as. Először 1952-ben jelent meg, az eredetitől három ponton eltérve: a zsoltárok elé a római számot is kiírták; az akkori cenzúra kihúzta a 10., 74. és 385. éneket (a sorszám ezeken a helyeken ugrik); a magyar himnusz helyére az akkori csehszlovák került. Több kiadást is megért, részben holland segítségével.

Az istentiszteleti alkalmakon kívül, bibliaórákon és egyéb összejöveteleken használatos még a század első felének ébredési mozgalmában elterjedt Halleluja énekeskönyv. Elterjedtségére pontos felmérés nincs, becslésem szerint a gyülekezetek 15–20 százaléka használja.

Az ifjúsági bibliaórákon és más ifjúsági alkalmakon használatban vannak még különféle gyűjtemények. Ezeket igen gyakran a gyülekezet maga szerkeszti. Szélesebben elterjedtek ugyanakkor a FIRESZ (Fiatal Reformátusok Szövetsége) által kibocsátott füzetek, melyeket a fiatalok a nyári táborozások végén magukkal vihetnek. Ezek használata csak az ifjúsági összejövetelekre jellemző, már ahol van ilyen a gyülekezetben. Gyülekezeti éneklésünknek ez a legkevésbé feldolgozott, legtöbb kívánnivalót maga mögött hagyó, de lehetőségeket is hordozó része.

A kántorok. E tekintetben rendkívül sokszínű képet mutat egyházunk, bár többnyire a sötét színek a jellemzőek. Fízett főállású kántor tudomásom szerint sehol sincs. Mellékállású, de inkább csak jelentéktelen díjazásban részesülő kántorok már vannak, talán egytizedük rendelkezik valamiféle kántori oklevéllel, s talán mégennyi valami másféle zenei végzettséggel. Igen sokszor a lelkipásztor végzi ezt a szolgálatot, nagyon eltérő színvonalon. A kisebb gyülekezetekben pedig sokszor csak „énekvezér” van. Ennek megfelelően a ritmikus éneklés aránya is tíz százalék alatt mozog.

Az énekkarok. Az énekkarok tekintetében még rosszabbul állunk. A Szőnyi György által szerkesztett Himnológiai gyűjteményben egyedül a tornaljai énekkar szerepel, az is csak múlt időben. Temetési dalárda még néhány gyülekezetben van, ez inkább alkalomszerű, semmint rendszeresen gyakorló kórus. A szaképzett kántorok arányával körülbelül megegyező a működő kórusok száma

is. Megemlítenéd Komárom, Martos és Kassa. Új próbálkozás a FIRESZ összevont kis kórusa, mely a tahii egyházzenei hét mintájára jött létre.

A hangszeres zene. A liturgiában külön szerepe nincs, csupán a gyülekezeti éneklés kísérete a feladata. Új orgona a gyülekezeteinkben az elmúlt évtizedekben nem épült. A meglévő hangszerek karbantartása is sokszor meghaladja a kis gyülekezetek erejét. Elterjedt a harmónium, s megjelentek az új, elektronikus „orgonapótlékok” is, de széleskörű elterjedésük kedvező árfekvésük ellenére sem jellemző, mert nincs orgonista. Fontos feladat lenne meglévő orgonáink számbavétele.

A kántorképzés

Az egyházban kántori oklevéllel szolgálók képzésüket még a magyarországi tanfolyamokon szerezték, az ottani követelmények szerint.

Intézményes képzés kezdetei a Calvin János Teológiai Akadémia katechéta-képző részén volt először meghirdetve, ám ez különböző okok miatt nem valósult meg. Viszont ugyanitt az elmúlt évtől kezdve Mórocz Ildikó és Fekete Vince szervezésében —anyaországi tanmenettel és nagy részben anyaországi oktatókkal— színvonalas oktatás indult el. Reménység szerint egy eljövendő kántorgeneráció kap majd itt képzést. Kissé szerényebb körülmények között és kisebb létszámmal folyt és folyik nyári kántorképzés az ország keleti végén, a deregnyői tanulmányi központban, sárospataki segítséggel. Okleveles növendékek még nem kerültek ki egyik intézetből sem.

Változások

Gyülekezeteinkben az utolsó 20–40 évben felnőtt egy generáció, akik a zenét (is) konzumálják csupán, maguk pedig passzívak zeneileg. A fiatalok és sokszor a középgeneráció is a gyülekezeti éneklés során hallgat. Esetükben sokszor már zenei anyanyelvűségről sem beszélhetünk, hiszen a népdalokat, de még a gyermekdalokat sem ismerik, éneklük. Egy afro-amerikai ritmuszene világában nőttek fel, s már azt tekintik sajátjuknak. Valószínűleg ezért is áll hozzájuk közelebb az ilyen stílusú keresztyén zene is. Ezek egyszerűbb énekeibe (mondhatni gyermekdalaiba) be is kapcsolódnak. Lehet, hogy ez az a kapcsolódási pont, ahol kiléphetnek passzivitásukból, s bölcs vezetéssel felfedezhetik rég elfelejtett vagy soha meg sem ismert zenei, egyházzenei örökségüket. Természetesen itt sem lehet általánosítani, és azt mondani, hogy ne lenne kivétel. Ugyanolyan hiba az is, ha csak a kevés kivételből vonjuk le általános következtetéseinket. Aki pedig az éltető Lelket adja, engedje meglátnunk a prófécia beteljesedését is, mikor az atyák szívét a fiakhoz, a fiak szívét az atyákhoz téríti.